

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om Familien og den demografiske udvikling

(2007/C 161/19)

Det tyske formandskab anmodede i brev af 19. oktober 2006 om Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om *Familien og den demografiske udvikling*

Udvalgets præsidium besluttede at udarbejde en udtalelse, hvori man også behandler *Meddelelsen fra Kommissionen: Den demografiske udvikling i Europa — en udfordring, men også en chance*, KOM(2006) 571 endelig, som Kommissionen den 12. oktober 2006 besluttede at anmode Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg om en udtalelse om under henvisning til EF-traktatens artikel 262.

Det forberedende arbejde henvistes til EØSU's Sektion for Beskæftigelse, Sociale og Arbejdsmarkedsmæssige Spørgsmål og Borgerrettigheder, som udpegede Stéphane Buffetaut til ordfører. Sektionen vedtog sin udtalelse den 22. februar 2007.

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg vedtog på sin 434. plenarforsamling den 14.-15. marts 2007, mødet den 14. marts, følgende udtalelse med 120 stemmer for, 1 imod og 5 hverken for eller imod:

1. Henstillinger og forslag

1.1 Reagere på en situation uden fortilfælde

1.1.1 Artikel 33 i chartret om grundlæggende rettigheder legitimerer Den Europæiske Unions engagement i debatten om familiepolitikken, også selv om det er klart, at det af hensyn til effektiviteten og nærhedsprincippet er op til medlemsstaterne, de lokale myndigheder ja endog det offentlige og erhvervslivet at fastlægge og gennemføre politikken.

1.1.2 I sin grøn bog af 16. marts 2005 beskrev Kommissionen med rette den aktuelle demografiske situation i Europa som »uden fortilfælde«. I meddelelsen af 10. oktober 2006 understreges det, at det er »en af de største udfordringer EU kommer til at stå over for i de kommende år«. Det er ikke nok bare at fastslå situationen, derimod er det eneste relevante spørgsmål »hvad bør man gøre på fællesskabsplan?«, især når det drejer sig om familiepolitikker og foreningen af familie- og arbejdsliv. Det skal også understreges, at selv Europa-Rådet for nylig har gjort sig til talsmand for en bred europæisk familiepolitik.

1.1.3 Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg gør sig til talsmand for et researchprogram, informationskampagner, forslag og opfølgning. Generelt bør konsekvensvurderinger, som i dag er obligatoriske for alle lovgivningsforslag, også dække konsekvenserne for familierne, når disse kan blive berørte direkte. Vurderingerne bør sammenknyttes med de andre brede socio-økonomiske aktionsområder i EU såsom beskæftigelse, vækst, energiudvikling og konsekvenserne heraf.

1.2 Researchprogrammer

1.2.1 For at man på passende vis kan imødegå de demografiske ændringer, bør de politiske beslutningstagere på såvel EU-plan, nationalt og lokalt plan foretage en detaljeret analyse af

den demografiske udvikling. Det første europæiske demografiske forum, som afholdtes i oktober 2006, var et fortræffeligt initiativ og bør blive en regelmæssig begivenhed.

1.2.2 Det er ligeledes nødvendigt at se indgående på årsagerne til demografiske ændringer (befolkningsgeografien, naturlige bevægelser, migrationsbevægelser, sammensætningen efter alder og efter køn, forlængelse af levealderen) og deres årsager (økonomiske, sociale, kulturelle og miljømæssige faktorer, vanskeligheder ved at forene familie- og arbejdsliv, kvinders og mødres situation på arbejdsmarkedet, fleksible arbejdstidsordninger af familiemæssige årsager, omfanget af de beskæftigelsesmæssige krav og jobusikkerheden) samtidig med, at man tager højde for de nationale og regionale forskelligheder. Det er væsentligt, at disse undersøgelser gennemføres uafhængigt, da deres resultater kan rejse tvivl om de nationale politikker.

1.2.3 Man kunne gennemføre komparative studier af de forskellige beskatningsmæssige og sociale ordninger for at hjælpe kvinder og mænd til at genoptage arbejdet efter at have taget sig af deres børn, samt af foranstaltninger, der tilskynder mænd til at tage del i de familiemæssige forpligtelser. Det ville ligeledes være interessant at se nærmere på de forskellige skattebegunstigelsesordninger til skabelse af offentlige og private tjenesteydelser til familier, der er tilgængelige for alle.

1.2.4 Familier med særlige udfordringer (enlige kvinder med forsørgerforpligtelser, handicappede børn, ansvar over for ældre forældre, immigrantfamilier med integrationsproblemer osv.) bør gøres til genstand for særlige undersøgelser.

1.2.5 Aldring ⁽¹⁾ i dens mange former og dens talrige geografiske forskelligheder bør gøres til genstand for særlige undersøgelser med særlig vægt på dens konsekvenser for familielivet og

(¹) Inden for den demografiske videnskab defineres befolkningsaldring som en stigning i andelen af ældre i en befolkning, som regel med et tilhørende fald i andelen af unge. Det stigende antal ældre betegnes som på fransk som »gérontocroissance« (geronto-vækst). Afhængigt af lande og regioner, og afhængigt af hvilken periode der undersøges, er befolkningsaldring og »geronto-vækst« ikke nødvendigvis sammenfaldende, men kan divergere alt efter årsagerne.

familiepolitikken. Denne politik er hovedsagelig blevet analyseret set ud fra forholdet mellem forældre og børn henholdsvis unge. Fremover bør den analyseres ud fra forholdet mellem voksne og deres ældre forældre med særlig vægt på tilpasning af arbejdstiden og støtte fra samfundets side.

1.2.6 For fremtiden bør man også overveje, hvordan mere aktive, uafhængige og sundere ældre arbejdstagere kan inddrages bedre og længere i det familiemæssige, økonomiske og sociale liv, bl.a. ved at tilpasse jobbene og fremme mere aktiv inddragelse i fællesskabet og i kontakterne mellem generationerne (f.eks. ved at inddrage ældre i skolernes, børnehavernes og vuggestuernes liv). Familien består ikke blot af forældre og børn, men også af bedsteforældre, som ofte må spille en væsentlig rolle som hjælpere (børnepasning, materiel støtte osv.).

1.2.7 I Fællesskabets 7. rammeprogram for forskning, teknologisk udvikling og demonstration (2007-2013) bør man underbygge det socioøkonomiske forskningsaspekt med øget finansiering for at styrke den demografiske forskning (²).

1.3 Information

1.3.1 Kommissionen bør udarbejde et europæisk register over bedste praksis inden for familiepolitik, forening af familie- og arbejdsliv, ligestillingspolitik og en særlig politik rettet mod mødre og fædre, der fuldt ud deltager i de familiemæssige forpligtelser. Formålet er at foreslå medlemsstaterne succesrige initiativer fra hele Europa for at gøre det muligt for par at realisere deres uopfyldte ønske om at få børn (antallet af børn pr. husholdning er 1,5, hvorimod de seneste undersøgelser viser, at det ønskede tal ligger betydeligt højere).

1.4 Forslag

1.4.1 Den demografiske udviklingstakt kan kun mindskes betydeligt ved, at man i tide gennemfører en række koordinerede sociale, økonomiske, miljømæssige, familiemæssige og ligestillingspolitiske foranstaltninger. Dette kræver et bredt anlagt perspektiv og den mest effektive kombination af politikker. I denne forbindelse bør Den Europæiske Union fremlægge en flerårig handlingsplan med forslag til foranstaltninger, som har vist deres praktiske betydning i medlemsstaterne som basis for en familieorienteret politik og en politik, der forener familie- og arbejdsliv.

(²) Se EØSU's udtalelse af 15.9.2004 »Hen imod det 7. rammeprogram for forskning: Forskningsbehovet i forbindelse med ændringer i befolkningssammensætningen — De ældres livskvalitet og teknologiske behov«, ordfører Renate Heinisch (EUT C 74 af 2.3.2005, s. 44-55).
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/da/oj/2005/c_074/c_07420050323da00440054.pdf.

1.4.2 Da den førte politik, når det drejer sig om demografi, skal gennemføres over en længere periode, bør EU erkende situationens hastende karakter og foreslå medlemsstaterne bæredygtige familiepolitiske foranstaltninger.

1.4.3 Den åbne koordinationsmetode bør blive et redskab til familie-, ligestillings- og økonomisk- og socialpolitisk *benchmarking*, således at Den Europæiske Union kan udvælge det bedste ud fra medlemsstaternes kulturelle diversitet og af deres politikker.

1.4.4 Det Europæiske Råd, Europa-Parlamentet og Kommissionen bør under behørig hensyntagen til nærhedsprincippet vedtage vidtgående foranstaltninger for at tilskynde medlemsstaterne til at underskrive en europæisk familiepagt, som kunne indbefatte følgende forpligtelser:

- bekræftelse af medlemsstaternes ønske om at føre en politik, der imødekommer folks forventninger om, hvor mange børn den enkelte familie gerne vil have i EU. Denne politik bør følges op i praksis af for eksempel direkte finansiel støtte, beskatningsmæssige ændringer og et udbud af økonomisk levedygtige offentlige og private faciliteter (f.eks. forskellige former for dagpleje, herunder vuggestuer for én eller flere virksomheder), heldagsskoler og tjenesteydelser; det vigtige er ikke blot antallet af faciliteter, men også kvaliteten,
- fastlæggelse af et bestemt tærskelbidrag på de offentlige budgetter til familier og børn — dvs. investering i fremtiden — for at forhindre, at de foreliggende ressourcer ikke opsluges i de samfundsmæssige udgifter til den stigende andel af ældre, udgifter, som en aldrende vælgerskare kunne betragte som en prioritet,
- en garanti om at fremme et miljø, som er gunstigt for familier, mødre, fædre og børn, ved at gennemføre den gamle, men sjældent realiserede ide om at gøre det lettere at forene familie- og arbejdsliv samtidig med, at der sikres en reel ligestilling ved oprigtigt at tage højde for de ændrede leve- og arbejdsvilkår (uregelmæssige arbejdstider, afstande, høje boligpriser i bycentrene, manglende pasningsmuligheder for småbørn, osv.),
- vedvarende og bæredygtige foranstaltninger til fordel for børn og familier, da stabiliteten i disse politikker er nøglen til deres succes. Sådanne foranstaltninger bør holde udgifterne til unge på et konstant niveau set i forhold til sundheds- og pensionsudgifterne, som uvægerligt vil stige med befolkningens aldring. Det er overordentligt vigtigt, at man sikrer den nye generations udvikling under optimale vilkår. Man skal derfor opretholde og forbedre børnenes sundhed og sikkerhed, give alle en uddannelse af høj kvalitet, tilbyde

forældre hjælpe- og støtteydelse, således at de kan opfylde deres behov og klare deres vanskeligheder. Familier og børn, der lever i stor fattigdom, bør have særlig opmærksomhed. Samme bemærkning gælder for dem, der har behov for særlig støtte, samt dem, der har indvandrerbaggrund. Selv om det står klart for EØSU, at den europæiske befolkning bliver ældre, og at fornyelsen af generationerne er nødvendig for kontinentet overlevelse påpeger det, at absorberingen af den udbredte arbejdsløshed, adgang til varig beskæftigelse for de 25-35-årige og en reel jobsikkerhed i almindelighed skulle gøre det muligt at forvalte pensioneringen (enten aktiv eller ej) uden problemer.

1.4.5 Mennesket er ikke kun producent og forbruger. Det har en social og følelsesmæssig dimension, som giver det værdighed. Enhver ægte humanistisk politik skal ikke blot tage hensyn til dette væsentlige aspekt ved menneskets liv, men også bevare det. Familiepolitiske foranstaltninger bidrager fuldt ud til den personlige udfoldelse og samfundets harmoni. Med vedtagelsen af »En europæisk familiepakt« ville Den Europæiske Union vise, at den efterkommer forpligtelserne i Det europæiske charter om grundlæggende rettigheder.

2. Indledning

2.1 Efter sin grønne bog »Demografiske ændringer — behov for ny solidaritet mellem generationerne«⁽³⁾ har Kommissionen for nylig offentliggjort en ny meddelelse med titlen »Den demografiske udvikling i Europa — en udfordring, men også en chance«, hvorved den viser, hvilken betydning den tillægger dette afgørende spørgsmål for Den Europæiske Unions fremtid.

2.2 Det må erkendes, at indtil Nice-traktaten var medlemsstaterne forholdsvis tavse i dette spørgsmål til trods for, at demograferne i en snes år forsøgte at henlede politikernes opmærksomhed på den forestående »demografiske vinter« og de vanskeligheder, dette ville skabe. Man kan kun beklage, at man har reageret så sent til trods for de mange og gentagne advarsler, hvilket bevirker, at man står over for en reel demografisk krise.

2.3 I mere end en halv snes år har Kommissionen uophørligt understreget betydningen af dette fænomen, som kunne undergrave målsætningerne med Lissabon-strategien. På denne måde har Kommissionen udvist en prisværdig fremsynethed.

2.4 Uden at være overdrevent pessimistisk kan det dog fastslås, at selv om fertilitetskvotienten ikke er den eneste betingelse for dynamikken i medlemsstaterne og bør kombineres med en udvikling af de forskellige generationers færdigheder, uddannelse og kreativitet, så er den demografiske situation i EU ikke desto mindre en stor udfordring for dens fremtidige økonomiske udvikling og den samfundsmæssige balance.

(3) KOM(2005) 94 endelig.

2.5 Manglen på kvalificeret arbejdskraft kan begrænse forudsætningerne for øget produktivitet, hvis der ikke tages tilstrækkeligt hensyn til arbejdets kvalitet og reform af praksis på arbejdspladserne. Fremtidens job og de dertil krævede faglige kvalifikationer vil faktisk adskille sig fra nutidens, hvilket understreger betydningen af livslang læring. Desværre er der næsten 17 millioner arbejdsløse i EU, hvortil skal føjes dem, der er tvunget til deltidsarbejde i mangel af fuldtidsbeskæftigelse. En af EU's større udfordringer ligger i at gøre det muligt for disse at finde en stabil beskæftigelse, hvilket til en vis grad vil kunne mindske de negative, økonomiske virkninger af faldet i den erhvervsaktive befolkning i Europa.

2.6 Den demografiske ændring ligger tidsmæssigt efter den periode, som den demografiske forskning kalder den »demografiske overgang«. I denne har man oplevet en betydelig mindskelse af dødeligheden, især børnedødeligheden og dødeligheden blandt mødre. Dette fænomen ledsages af et fald i fødselstallet kombineret med et fald i dødeligheden samt en væsentlig forøgelse af den forventede levetid for nyfødte.

2.7 Den »demografiske overgang«, dernæst den forlængede levetid blandt seniorerne (siden 1970'erne i Europa) er yderst positive fremskridt. Men man må sørge for, at generationsskiftet er sikret, at balancen mellem fødsler og dødsfald ikke ødelægges varigt, hvilket ikke er tilfældet i Europa. I mange medlemsstater overstiger antallet af dødsfald i realiteten antallet af fødsler.

2.8 At nå en høj alder under de bedst mulige vilkår er et dyrebart gode, som fortsat er et mål i fremtiden. Denne udvikling vil afføde en forøgelse af sundheds- og plejeudgifterne, men den vil også kræve nye tjenester og goder stilet mod de ældre. Den kræver ligeledes, at man øger den aktive befolknings produktivitet og forlænger erhvervsaktiviteten hos »seniorerne«, hvoraf nogle imod deres ønske udelukkes fra erhvervslivet.

2.9 Immigrationen opvejer og vil uden tvivl i visse europæiske lande delvist opveje det demografiske underskud, forudsat den ledsages af integrationsprogrammer for indvandrere (sprogindlæring, erhvervsuddannelse m.v.)⁽⁴⁾. Den kan dog ikke være det eneste svar på løsningen af den demografiske udfordring, thi det drejer sig i realiteten ikke udelukkende om mængden af den nødvendige arbejdskraft i Europa, men ligeledes om et menneskeligt og samfundsmæssigt problem. Endvidere kan der ikke være tale om at berøve udviklingslandene deres menneskelige potentiel og især deres bedst uddannede og mest kvalificerede borgere. Den Europæiske Union bør hos sig selv finde midlerne til at løse de demografiske problemer, man konfronteres med.

(4) Se EØSU's udtalelse af 13.9.2006 om »Indvandring i EU og integrationspolitik — samarbejde mellem de regionale og lokale myndigheder og civilsamfundets organisationer«, ordfører: Luis Miguel Pariza Castaños — EUT C 318 af 23.12.2006.

3. Kommissionens meddelelse fra oktober 2006

3.1 Kommissionen nævner indledningsvis et aspekt, som ofte tilsidesættes i den verserende debat: et aspekt af befolkningens aldring, som den demografiske forskning kalder aldring »fra oven« er en god nyhed, fordi det er tegn på øget levealder hos seniorerne og dermed bevis på medicinske, sociale og økonomiske fremskridt.

3.2 Denne forlængelse af levetiden sker dog samtidig med, at man konstaterer et meget lavt fødselstal i Europa. Den demografiske situation i EU har dermed følgende fire karakteristika:

- øget gennemsnitslevetid,
- lavt gennemsnitligt antal børn pr. kvinde,
- faldende fødselstal i de seneste årtier,
- stor nettomigrationsstrøm.

3.3 Som følge heraf kunne befolkningstallet i EU falde lidt, men især vil antallet af ældre stige, efterhånden som efterkrigstidens store årgange når den tredje alder.

3.4 Kommissionens fremskrivninger rækker frem til år 2050 og er pr. definition baseret på statistiske beregninger. Ifølge Kommissionen bør disse fremskrivninger anvendes til at skabe bevidsthed og sætte en diskussion i gang.

3.5 Ifølge Kommissionens fremskrivninger skønnes det, at der i 2050 vil være to personer i den arbejdsdygtige alder for hver borger på 65 år og derover, mens kvotienten i dag er fire personer i den arbejdsdygtige alder for hver borger på 65 år og derover.

3.6 Ud fra sine fremskrivninger fastslår Kommissionen, at befolkningens aldring kan have alvorlige konsekvenser for arbejdsmarkedet, produktiviteten og den økonomiske vækst samt den sociale beskyttelse og de offentlige finanser.

3.7 På kort sigt skulle beskæftigelsesfrekvensen blandt kvinder og arbejdstagere i alderen 55-64 år stige (indtil omkring 2017), men der er kun tale om et kort pusterum, hvorefter den demografiske ændring for alvor vil tynde den økonomiske vækst med sin fulde vægt.

3.8 Med befolkningens aldring vil den årlige gennemsnitlige vækst i BNP således automatisk falde fra 2,4 % i perioden 2004-2010 til kun 1,2 % i perioden 2030-2060, hvilket kunne betyde enden på ambitionerne og målsætningerne med Lissabon-strategien.

3.9 Samtidig kunne aldringen, hvis intet gøres, føre til en betydelig stigning i de offentlige udgifter (pensioner, sundhedsydelse og serviceydelser til ældre), og ved at øge budgetunderskuddet kunne dette føre til en utålelig gældsspiral.

3.10 Stillet over for disse vanskeligheder må man ifølge Kommissionen overveje, på hvilken måde EU kan støtte medlemsstaterne som led i en langsigtet strategi, hvis gennemførelse såvel i lovgivning som praksis hovedsageligt vil afhænge af deres politiske vilje og kompetence.

3.11 Den fremlægger således retningslinjer til debat og handling som er relevante, men ret vage og generelle, da disse spørgsmål henhører under medlemsstaternes, ja endog de lokale myndigheders ansvarsområde.

3.12 De fremlagte forslag vedrører familiepolitikken og skal fremme den demografisk nyskabelse ved at skabe mulighed for at forene arbejds-, privat- og familieliv (bedre børnepasningsmuligheder, forældreorlov, mere fleksibel tilrettelæggelse af arbejdet og afholdelse af et årligt europæisk demografisk forum).

3.13 Kommissionen foreslår også foranstaltninger til at øge erhvervsfrekvensen for arbejdstagere over 55 år og produktiviteten i Europa. Den overvejer ligeledes foranstaltninger til en bedre organisering af den legale indvandring og integreringen af legale migranter.

3.14 Endelig foreslår Kommissionen, at man udvikler et tilstrækkelig mangesidet udvalg af finansieringsinstrumenter til sikring af pensionsordningerne, hvortil også hører skabelsen af privat opsparing og kapital, således at folk i højere grad selv kan bestemme, hvilken indkomst de vil råde over som pensionister. Dette forudsætter, at man har effektive og transparente finansielle markeder samt et tilsyn af høj kvalitet af frem for alt pensionsfonde.

3.15 Den europæiske befolknings aldring vil føre til, at vi ændrer mentalitet og også vore sociale sikringsordninger og familiepolitikker, for dette er afgjort et spørgsmål om at gøre en vanskelig udfordring til en chance.

3.16 Da Den Europæiske Union ikke har egentlige beføjelser inden for det behandlede område, har Kommissionen måttet nøjes med fremkomme med generelle principper. Man kan vanskeligt forestille sig, hvordan Den Europæiske Union vil kunne have operationelle beføjelser på dette område, da det må erkendes, at løsningsmulighederne er forskellige afhængig af den enkelte stats situation og de berørte befolkningers sociale og kulturelle traditioner. Endvidere kan den praktiske gennemførelse af visse foranstaltninger som f.eks. udviklingen af børnepasningsfaciliteter kun forvaltes af de lokale myndigheder tættest på familierne. Man kan dog ikke løbe fra, at en europæisk mobilisering for at imødegå den demografiske udfordring er nødvendig og hastende.

3.17 Det tyske formandskab, som har vist sin interesse for Kommissionens meddelelse, har udtrykt ønske om, at det familiepolitiske aspekt uddybes og har bedt Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg om at se på, i hvilken grad en bæredygtig familiepolitik kunne bidrage til den økonomiske og sociale udvikling i Europa.

4. Familien — en menneskelig realitet, der har tilpasset sig den økonomiske og sociale udvikling

4.1 De betydelige politiske, økonomiske og sociale ændringer i Europa i de sidste to århundrede har også haft indflydelse på familien, livsformen og værdisystemet. Den industrielle revolution og urbaniseringen har ændret den familiemæssige ramme. Storfamilien er blevet begrænset, og der er opstået nye samlivsformer, båndene mellem generationerne er blevet ændret, mentaliteten har forandret sig, den økonomiske solidaritet har udviklet sig eller er forsvundet, og samtidig har kvindernes større økonomiske uafhængighed øget levestandarden for familier med to arbejdsindkomster.

4.2 Familielivet har undergået en ændring og diversificering. Der er færre ægteskaber, og disse indgås senere. Antallet af børn født uden for ægteskabet er steget tillige med adoptionerne, især af ikke-europæiske børn. Antallet af skilsmisser er steget, og dette gælder også antallet af nye familier med børn fra et tidligere ægteskab. Antallet af eneforældre, især kvinder, er stigende, og disse enlige forsørgere står ofte i en materiel set vanskelig situation. Forholdene for familier med handicappede børn volder særlige vanskeligheder, som kræver særlig opmærksomhed fra de offentlige myndigheders side. Der er opstået nye familiemæssige netværk for på grundlag af solidaritet og venskab at støtte hinanden (familievuggestuer f.eks.). Antallet af personer pr. husholdning er faldet, og flere og flere mennesker eller par lever alene og uden børn. Spørgsmålet om ældre par, deres rolle i samfundet og den støtte de vil få brug for, er stadig mere påtrængende. Med indvandringen er der opstået nye familiemæssige kulturer i Europa, ikke altid gnidningsløst.

4.3 I et overvejende landbrugssamfund blev familien holdt sammen af tre elementer: følelsesmæssigt, økonomisk og geografisk. I praksis blev den økonomiske aktivitet oftest udført, hvor familien var: gården, værkstedet, forretningen. Denne enhed, skabt af disse tre elementer, har fortonet sig eller er forsvundet med industrialiseringen og urbaniseringen. I de fleste tilfælde er familiens base adskilt fra arbejdspladsen, familiens medlemmer arbejder ikke i samme bedrift ej heller inden for samme erhvervssektor. Forældrene er mindre til stede i hjemmet, bedsteforældrene og andre slægtninge lever ofte fjernt fra hinanden, og familiesolidariteten er mindre indlysende. Derfor er visse børn hyppigere overladt til sig selv, men de fleste bliver dog boende hjemme længere end tidligere, blandt andet på grund af forlængelsen af studietiden og de vanskeligheder, som de unge har ved at komme ud på arbejdsmarkedet. Det er ikke et ualmindeligt fænomen i visse medlemsstater, at unge på over 30 stadig lever hos deres forældre og er afhængige af disse rent

finansielt. Man kan også konstatere, at flere børn end hidtil nyder godt af pleje-, social- og uddannelses tjenester.

4.4 Selv om stærke følelsesmæssige bånd fortsat er familiens grundlag, sådan som det altid har været, da det er en universel menneskelig stræben, er det klart, at den økonomiske og geografiske enhed er blevet undtagelsen (landbrug, traditionelle erhverv) snarere end reglen.

4.5 Livet i dag er blevet mere kompliceret og uden tvivl mere individualistisk. Individuel konkurrenceevne er blevet en meget væsentlig målsætning, som dog alt for ofte går forud for solidariteten.

4.6 Til trods for de økonomiske omstillinger, urbaniseringen og prioriteringen af individet over fællesskabet har familien overlevet og tilpasset sig, selv om den er blevet mere udsat. Den imødekommer i realiteten en naturlig og grundlæggende menneskelig stræben efter ømhed, kærlighed, gensidig bistand og solidaritet. Befolkningsundersøgelser og især undersøgelser bl.a. unge viser, at disse behov fortsat eksisterer.

4.7 Men det er dog helt klart, at en af de største udfordringer er at gøre arbejds-, privat- og familieliv mulig og forenelig for kvinder såvel som mænd, samt opfylde de voksende krav til forældreansvaret.

4.8 På grund af den økonomiske og sociale udvikling i de europæiske samfund er flere spørgsmål afgørende for enhver familiepolitik: pasning og uddannelse af børn, bistand og hjælp til ældre, endog meget gamle og afhængige forældre, fleksibel tilrettelæggelse af arbejdet, forældre- eller plejeorlov, støtte til genoptagelse af arbejdet til forældre, som har afbrudt deres karriere for at opdrage børnene, bistand og uddannelsesmæssig støtte til børnene — vore samfunds fremtidige håb — bekæmpelse af fattigdom og arbejdsløshed videreført fra generation til generation, støtte til familier ramt af sygdom, alkoholisme eller andre skadelige afhængighedsforhold (narkotika, tobak osv.), bekæmpelse af vold i hjemmet, støtte til familier med handicappede.

4.9 Der skal fremsættes konkrete og effektive forslag til foranstaltninger, således at man ikke lægger et alt for stærkt pres på unge i den fødedygtige alder. Hvis man kræver af kvinder, at de skal sætte børn i verden, fortsætte en professionel karriere og øge deres erhvervsfrekvens, er man også nødt til at foreslå de nødvendige følgeforsanstaltninger for at gøre det lettere for dem at forene moderskab, familieliv og erhvervsaktivitet. Der bør ligeledes træffes vidtgående og effektive foranstaltninger til at inddrage fædre i familielivet og udvikle deres følelse af medansvar og dele ansvaret for børneopdragelsen inden for familiens rammer. Der bør således også formuleres arbejdsretlige bestemmelser, der giver småbørnsforældre, herunder fædre, mulighed for at tage forældreorlov og tilpasse deres arbejdstid for at passe deres mindre børn, i de medlemsstater, som endnu ikke har indført sådanne bestemmelser.

5. Familien — en realitet, som Den Europæiske Union allerede har anerkendt og proklameret under dets menneskelige, økonomiske og sociale aspekt

5.1 Den Europæiske Union har allerede formelt anerkendt sin interesse for familien. Således hedder det i artikel 33, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder: »Der drages omsorg for juridisk, økonomisk og social beskyttelse af familien«. Denne formulering indebærer, at familien, økonomien og den sociale organisation ikke er uden forbindelse med hinanden eller totalt uafhængige enheder. Tværtimod er der en interaktion mellem dem, og det er medlemsstaternes ansvar at sikre juridisk, økonomisk og social beskyttelse af familien.

5.2 På dette område gentager chartret om grundlæggende rettigheder en meget ældre tekst, nemlig De Forenede Nationers verdenserklæring om menneskerettighederne fra 1948, hvori det i artikel 16, stk. 3, hedder: »Familien er samfundets naturlige og fundamentale enhedsgruppe og har krav på samfundets og statens beskyttelse«.

5.3 Endvidere går man i EU's charter et skridt videre, hvad angår den eksisterende forbindelse mellem familien og økonomien, eftersom det ifølge artikel 33, stk. 2, er EU's mål at »forene familieliv og arbejdsliv«.

5.4 Således understreger Den Europæiske Union i en tekst, der fastlægger dets grundlæggende værdier, ikke blot, at den betragter familieliv og arbejdsliv som særlig betydningsfuld, men anfører også, at de ikke må eller bør være i strid med hinanden.

5.5 Endelig er det værd at bemærke, at artikel 33 i chartret om grundlæggende rettigheder befæster, at Den Europæiske Union har en rolle at spille i forbindelse med familiepolicen i det mindste ved at stimulere, varske, informere medlemsstaterne, ja endog tilskynde dem til at foretage en koordinering i overensstemmelse med nærhedsprincippet.

6. Familien — kilde til økonomisk velstand, social solidaritet og følelsesmæssig balance

6.1 Alle ved, at de tre efterkrigstidsårtier med stor økonomisk vækst også var en periode med en kraftig befolkningsvækst, og dette var ikke en tilfældighed. Denne demografiske dynamik, som skal erstattes af den europæiske »demografiske vinter«, forudsætter dog også, at alle generationer får mulighed for at udvikle deres færdigheder, deres kreativitet og udfolde sig personligt under hensyntagen til miljøet og planetens økologiske sundhedstilstand.

6.2 Familien er en fundamental økonomisk enhed, og der består en naturlig forbindelse mellem økonomien og familien. Familien som en enhed har behov, som under flere aspekter tager en økonomisk dimension: mad, bolig, faciliteter, adgang til kultur og fritid, ren luft og vand osv. I visse medlemsstater er

familien også genstand for overførsel af indkomster og sociale ydelser. Det er helt klart en økonomisk drivkraft, for så vidt som familiemedlemmerne har en anstændig og varig købekraft.

6.3 Ved at erkende at familien er en økonomisk enhed, begrænser man den ikke kun til dens økonomiske rolle eller ser den kun ud fra en kvantitativ synsvinkel. I sidste ende arbejder familien og økonomien side om side til fælles bedste, til bedste for den enkelte og skaber følelsesmæssig balance. ⁽⁵⁾

6.4 Familien rummer endvidere elementer, der fremmer den økonomiske udvikling og den sociale balance i det mindste på fire specifikke måder:

— Familien er et midtpunkt for følelsesmæssig, økonomisk og social solidaritet, som gør det muligt for mange bedre at klare det økonomiske livs omskifteligheder. Med psykologisk og/eller finansiel støtte fra familien kan folk, der rammes af arbejdsløshed, lettere tage de skridt, der skal til for at finde et arbejde, vælge en uddannelse og eventuelt skabe en virksomhed, selv om det ikke kan nægtes, at arbejdsløshed er en tung og vanskelig byrde for hele familien.

— Familien er en direkte økonomisk motor, fordi den er kilden til det, økonomerne kalder »menneskelig kapital«. Derfor skal man give forældrene den nødvendige støtte i deres rolle som opdragere. Man kan tydeligt føle de reelle omkostninger ved »den demografiske vinter«, der præger Europa, når man ser på de fremtidige problemer, hvad enten det drejer sig om pensionsfinansieringen, affolkningen af landområder og det deraf følgende tab af økonomiske aktiviteter og vanskelighederne ved at levere offentlige tjenester, faldet i tilstrømningen af studerende til fremtidsorienterede uddannelser, osv. Investering i menneskelig kapital kan øge produktiviteten og den økonomiske vækst og være med til at imødegå den fornævnte udvikling på en bæredygtig måde.

— Man bør også understrege det bidrag, familien yder, til den »menneskelige kapital« via den opdragelse, de værdier, den støtte og stimulering, som forældrene giver til deres børn. Visse kvaliteter, der er nødvendige i det professionelle liv såvel som i det sociale liv, erhverves først og fremmest i familien: respekten for andre, ydelsen af en ekstra indsats, team-ånden, tolerance, social adfærd, ansvarsfuld selvstændighed, osv.

— Endelig kan man sige, at familien har en langsigtet stimulerende effekt på økonomien, ved at forældrene bruger deres økonomiske ressourcer til at imødekomme familiens behov. Forældreansvaret for at opdrage og forberede børnene på fremtiden bidrager til opsparringen og investeringerne i fremtiden i form af penge, fast ejendom, uddannelse og viden. Det er også for at sikre deres børn et acceptabelt miljø, at forældrene mobiliserer sig for at mindske enhver form for

⁽⁵⁾ Se EØSU's sonderende udtalelse, som blev vedtaget på plenarforsamlingen den 14.3.2007, om »De økonomiske og budgetmæssige konsekvenser af befolkningens aldring«, ordfører Susanna Florio.

forurening. I forhold til deres forældre eller bedsteforældre modtager de fleste børn i dag langt mere kapital af deres forældre og af samfundet i form af omsorg, uddannelse, sundheds- og socialtjenester, boliginvesteringer (og i mange tilfælde desuden som arv). Det er derfor, at økonomen og demografen, Alfred Sauvy, betegnede barnet som et aktivt element i samfundet. I denne sammenhæng kan man sige, at familien giver en historisk dimension til en persons liv på såvel det økonomiske, samfundsmæssige og følelsesmæssige plan.

6.5 Allerede under renæssancen skrev Jean Bodin: »Den eneste rigdom er mennesket«. Alle EU-medlemsstater anerkender familiens positive bidrag på det menneskelige, økonomiske, sociale samt følelsesmæssige plan, og derfor fører de på den ene eller anden måde en familiepolitik, fordi de ved, at deres nations fremtid er deres børn.

7. Familiepoltikker i hele EU — men ikke de samme

7.1 I hele EU føres der familiepoltikker for at sikre lige behandling og gøre det muligt at forene arbejds-, samfunds- og familieliv. Disse tre aspekter er forbundne og former en helhed, også selv om forskellige lande lægger mere vægt på det ene aspekt end det andet. Uanset hvordan det forholder sig, hvad enten de er implicite eller eksplicite, stærke eller svage, findes de i alle medlemsstater.

7.2 De underliggende motiver er forskellige. Undertiden mere moralske og menneskelige, undertiden mere økonomiske eller politiske, men barnets psykologiske, fysiske og uddannelsesmæssige velfærd er altid et af de grundlæggende elementer i familiepoltikker samt bestræbelserne på at give forældrene mulighed for at opfylde deres drømme samtidig med, at de kæmper med deres familiemæssige, professionelle og sociale liv.

7.3 Sikring af ligestilling mellem kvinder og mænd især i arbejdslivet, men også hvad angår de familiemæssige forpligtelser, ligger til grund for visse familiepoltikker, især i de skandinaviske lande. I en tid hvor arbejdspladsen ligger fjernt fra hjemmet, og hvor afbræk i karrieren som følge af fødsel og børneopdragelse ikke altid accepteres eller forstås af erhvervs-livet, er foranstaltninger til at forene arbejdsliv og familieliv afgjort en af nøglerne til en holdbar familiepolitik.

7.4 Målet om at sikre lige muligheder for børn i samfundet kan også understøtte familiepoltikkerne. Ofte handler det ligeledes om at kompensere for de økonomiske krav og byrder, som det familiemæssige ansvar skaber. Dette indbefatter en række foranstaltninger for at overvinde de vanskeligheder, som fædre og frem for alt mødre støder på på arbejdsmarkedet som

følge af de opdragelsesmæssige forpligtelser, især over for mindreårige børn.

7.5 I andre tilfælde behandles spørgsmålet ud fra en mere social end familiemæssig synsvinkel, hvor målet er at omfordele indtægterne for at bekæmpe fattigdommen, uden dog altid at knytte denne politik til tanken om at opveje specifikke familiebetegnede byrder.

7.6 Endelig har visse politikker i højere grad haft det sigte at øge fødselstallet i et Europa, hvor der fødes for få børn.

7.7 Alle studier i Europa om forholdet mellem fødselstallet og et højt beskæftigelsesniveau for kvinder viser, at et højere samlet fødselstal er en tydelig konsekvens af mulighederne for at forene familiemæssige forpligtelser med erhvervsbeskæftigelse. Ved hjælp af foranstaltninger, der tilskynder og sikrer fædre til små børn bedre mulighed for at dele det familiemæssige ansvar med mødrene vil man kunne opnå en større forøgelse af fertilitetskvotienten. Det er et væsentligt element, som bør understreges over for de unge generationer.

7.8 Forlængelsen af levealderen, forlængelsen af uddannelses-tiden for de unge og uddannelsesfasen livet igennem har ændret og vil fortsat ændre mulighederne for at tilrettelægge arbejdslivet og familielivet. Man bør overveje, hvordan man kan indføre større smidighed såvel i uddannelsesforløbet som i karriereforløbet, således at de, der ønsker det, får lettere ved at stifte familie uden at skulle give afkald på at udfolde sig erhvervmæssigt.

8. Foranstaltninger til støtte af familien og fremme af lige muligheder på arbejdsmarkedet for kvinder og mænd

8.1 I praksis er hovedlinjerne i de vigtigste familiepoltiske foranstaltninger direkte finansiel støtte og frie eller subventionerede børneopdragsfaciliteter (vuggestuer, børnehaver, netværk af dagplejemødre...). Man må sørge for, at disse foranstaltninger fremmer foreningen af arbejdsliv og familieliv. Det er ligeledes væsentligt, at alle har adgang til og kan betale børneopdragsfaciliteterne.

8.2 Visse foranstaltninger fokuserer på børneopdragsinfrastruktur, attraktive muligheder for forældreorlov i opdragelsesmæssigt øjemed og en proaktiv politik, der gør det muligt at forene lønnet beskæftigelse og familieliv samt at lette reintegrationen på arbejdsmarkedet efter forældreorlov.

8.3 Andre fokuserer på skattelettelser til familier med kun en indkomst og tilskud til den af forældrene, der er hjemmegående i barnets første år.

8.4 Visse lande kombinerer finansiel støtte for at kompensere for udgifterne ved at opdrage børn med foranstaltninger, der skal gøre det muligt at forene arbejdsliv med familiemæssige forpligtelser, bl.a. via forældreorlov, børnepasningsfaciliteter og gratis børnehaver. En sådan kombination af finansiel støtte og familiemæssige ydelser synes at være effektiv.

8.5 Spørgsmålet om ligestilling mellem mænd og kvinder i forhold til de familiemæssige forpligtelser og foreningen af familie- og arbejdsliv er klart meget væsentlig for at kunne skabe fornyet liv i de europæiske familier. Det går hånd i hånd med nødvendigheden af at fjerne de strukturelle årsager til de kønsbetingede indkomstforskelle, som bl.a. skyldes, at kvinderne alt for ofte har eneansvaret for at passe og opdrage børnene.

8.6 At skabe lighed og balance mellem kønnene — i overensstemmelse med den enkeltes mål, præferencer og talenter — med hensyn til muligheden for at tjene til livets ophold, dele forældremæssige, familiemæssige og huslige forpligtelser, deltage i politiske aktiviteter og andre aktiviteter af almen interesse er yderst væsentlig for befolkningsudviklingen og fødselstallet. De fleste kvinder har i lighed med mænd et legitimt ønske om erhvervsarbejde, børn og muligheden for at deltage i samfundslivet.

8.7 Der er i hele Europa en generel tendens til at udskyde alderen for stiftelse af familie, hvilket ikke er uden konsekvenser for fertiliteten, selv om den moderne medicin og offentlige sundhedsforskning gør det muligt at bekæmpe risikoen for barnløshed i en højere alder. Denne udskydelse af moderskab skyldes til dels en forlængelse af studietiden, men også afventningen af at begge ægtefæller har en tilstrækkelig stabil og lønnet beskæftigelse, før man overvejer at påtage sig et forældreansvar. I denne sammenhæng kan ungdomsarbejdsløsheden og jobusikkerheden især for kvinder kun have en negativ effekt på fertiliteten og familielivet. Generelt sagt kan tilrettelæggelsen af det økonomiske og sociale liv i Europa, hvor unge stadig senere får adgang til stabil beskæftigelse, og hvor erhvervsaktive stadig tidligere tilskyndes til at forlade arbejdsmarkedet, såvel som de unges nye levevis, ikke tilskynde folk til at påtage sig familiemæssige forpligtelser og til at få børn.

8.8 For at forbedre denne situation og opnå ligestilling mellem mænd og kvinder må man kombinere familiepolitiske foranstaltninger med ligestillingsforanstaltninger. Med dette mener vi f.eks. børnepasningsfaciliteter af god kvalitet, herunder vuggestuer i virksomheder såvel som beskatningsmæssige og sociale foranstaltninger, således at kvinder såvel som mænd kan forene deres familiemæssige, arbejdsmæssige og sociale liv. Det vil være ønskeligt at overveje i hvilken udstrækning bedsteforældre, som stadig er erhvervsaktive, vil kunne tilpasse deres arbejdstid, så de kan tage sig af børnebørnene. Lykkes dette ikke, er der en alvorlig risiko for, at kvinder fortsat fravælger børn og familieliv for til gengæld udelukkende at sikre sig en professionel karriere.

8.9 Man må ligeledes sikre sig, at de gennemførte politikker gør det lettere at vælge at genoptage lønnet beskæftigelse efter en afbrydelse af karrieren som følge af børnefødsel eller opdragelse af mindre børn. Noget man bør overveje i denne forbindelse er uddannelseskurser under forældreorlov samt en tilpasning af arbejdstiden, således at man kan tage sig af mindre børn. Mulighederne for at vælge deltidsarbejde bør ligeledes øges, uden at det dermed mindsker muligheden for at vende tilbage til fuldtidsarbejde, når der ikke længere er behov for deltidsarbejde. Ved tilbagevenden til erhvervsarbejde efter forældreorlov bør man sluttelig sikre sig, at det ikke bliver i et ringere job i forhold til kvalifikationerne hos den mor eller far, der har afbrudt sin karriere for at tage sig af sine børn. At man for nylig har haft forældreorlov må ikke anses for en ulempe i tilfælde af personalenedskæringer, som skyldes økonomiske vanskeligheder.

8.10 Det er væsentligt for virksomheder, der opfatter sig selv som »samfundsvenlige« at gennemføre eller fremme sociale politikker, fremgangsmåder og nyskabelser, som gør arbejdslivet lettere for par, der venter eller opdrager børn. Det drejer sig ikke kun om ord og lovgivning, det er også et generelt og psykologisk holdningsspørgsmål, hvor børn ikke betragtes som en hindring og moderen som et mindre »konkurrencedygtigt« element i virksomheden. Nye initiativer til at oprette vuggestuer i virksomheden eller kollektive vuggestuer for flere virksomheder inden for samme område bør tilskyndes. Der er tale om en uvurderlig service over for par med professionelle forpligtelser samtidig med, at de skal køre mindre, og det gør det lettere for dem at administrere deres tid.

8.11 Det er også vigtigt, at de offentlige tjenester og virksomhederne ikke underkender de problemer, som fædre til små børn kan støde på under deres arbejdsliv i forbindelse med opnåelse af forældreorlov eller nedsættelse af arbejdstiden af hensyn til familien. Det offentlige og erhvervslivet bør skabe muligheder for, at forældre kan tage sig af deres børn. Arbejdsmarkedets parter har en væsentlig rolle at spille i denne forbindelse.

8.12 Rent generelt er det nødvendigt, at fædre tilskyndes til at tage reel del i det familiemæssige ansvar på samtlige planer og især på det opdragelsesmæssige plan. Mange sociologiske undersøgelser viser, at fædres »fravær« er årsagen til større problemer i forbindelse med de unges uddannelse.

8.13 Den gennemførte eller fremtidige politik divergerer således, og de vanskeligheder, der skal overvindes, er forskellige, men målsætningerne er de samme, nemlig at gøre det muligt for mænd og kvinder, der ønsker det, at starte en familie og tage vare om deres børn. Undersøgelser viser dog, at europæere ikke kan opfylde deres ønsker om at have børn, og det ofte udtrykte ønske om et tredje barn realiseres tit ikke, og årsagerne er hyppigt finansielle eller materielle og vanskeligheden ved at forene karriere med familieliv især for mødre.

8.14 Der er også mindre materialistiske årsager. Den Europæiske Union gennemlever en periode med dyb usikkerhed, selv om det er en af de mest udviklede og rigeste dele i verden. Efter tre årtier med fremgang er der fulgt økonomisk usikkerhed, bekymring som følge af miljøforringelsen og klimaændringen, visse negative konsekvenser af globaliseringen, det moderne samfunds kompleksitet, befolkningens manglende tillid til regeringernes handlekraft, hvilket har affødt en udbredt pessimisme, der ikke fremmer fødselstallet. For første gang i lang tid føler forældrene, at de i realiteten ikke kan love deres børn en bedre fremtid.

8.15 Man bør også overveje, om den dominerende kultur er til fordel for familien og det at have børn, om der sættes tilstrækkelig pris på billedet af et lykkeligt familieliv, om individualismen og en vis materialistisk forbrugerånd ikke får os til at glemme, at mennesket ganske vist er et individ, men et individ skabt til at leve i fællesskab. Derfor vedrører europæernes

dybeste og mest presserende bekymringer familielivet: uddannelse, bolig, jobmuligheder, følelsesmæssig stabilitet og personlig selvrealisering. Måske burde man prioritere, at der anlægges et mere optimistisk og mere positivt syn på familielivet, eftersom vi pr. definition rører ved et af de mest intime aspekter af det at være menneske, når vi tager spørgsmålet om familie og børnefødsel op. De offentlige myndigheder, som har ansvaret for at varetage det fælles bedste, bør derfor skabe muligheder og sikre mænd og kvinder ægte frihed til at starte en familie og have så mange børn, som de ønsker uden at blande sig i personlige valg om selvrealisering.

8.16 Når begge forældre har mulighed for at udøve erhvervsvirksomhed er familien — som fastslået — kilde til økonomisk velstand og social solidaritet, og derfor bør EU opmuntre medlemsstaterne til at inddrage familiedimensionen i deres økonomiske og sociale politikker med udgangspunkt i eksempler på bedste praksis.

Bruxelles, den 14. marts 2007

Dimitris DIMITRIADIS

Formand for

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg
